

واکاوی راهکارهای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه

محمد بیدگلی^۱، آزمان کادری^۲، اصغر رجیبی ده برزوئی^۳، عبدالله عراقی^۴

چکیده

حضرت علی (ع) در لابلای برخی سخنانش پدیده نفاق را که جامعه آن حضرت به شدت گرفتار آن بود، بیان فرموده‌اند. ایشان تمام گرفتاری خود را در مواجهه با کارگزاران و خواص و مردم، منافق می‌دانند. یکی از موانع اصلی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی وجود منافقین در تصمیم سازی‌های کشور بوده‌اند. هدف از انجام این پژوهش پاسخ به این پرسش است که راهکارهای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه چیست؟ پژوهشگران با استفاده از روش تحلیل مضمون با نرم افزار MAXQDA، داده های حاصل از بیانات امام علی(ع) در نهج البلاغه را مفهوم سازی کرده اند و بر اساس این مفاهیم، مضامین اولیه شامل تفوق، امتیاز خاص، برتری بی جا، حق کشی، هوشیاری، بینش، آگاهی، گمان، تردید، ممانعت از پیشرفت کار و اخلال گری احصاء گردید. سپس مضامین سازمان دهنده شامل برتری جویی، حق ویژه، فرق قائل شدن، غرض ورزی، روشن بینی، دور اندیشی، دانایی، مشتبیه سازی، دودلی، اختلال و اشکال تراشی به دست آمد. در نهایت، با ترکیب و ادغام مضامین فراگیر نزدیک به هم پنج راهکار پیشگیری از طبقه گرایی، مبارزه با امتیازخواهی، بصیرت افزایی، مقابله با شبهه افکنی، جلوگیری از کارشکنی و خیانت استخراج گردید.

واژگان کلیدی:

نهج البلاغه، الگوی پیشرفت اسلامی، بصیرت افزایی، شبهه افکنی، پدیده نفاق

۳۲

دوره ۱۲، شماره ۴، پیاپی ۳۲
زمستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳-۰۹-۲۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳-۰۹-۲۷

صص: ۲۱۱-۱۹۵

شابا چاپی: ۵۵۹۹-۲۳۲۲

رتبه علمی

ب

پژوهشی صحت گواهی در:
JOURNALS.MSRT.IR

۱. استادیار گروه حقوق، واحد ورامین - پیشوا، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) mohammad.bidgoli@yahoo.com

۲. مربی گروه ارتباطات، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. استادیار گروه معارف، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۴. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه دفاع ملی، تهران، ایران

مقدمه

کلام شگرف و بیان پرمحتوا و حکمت‌آمیز امیرمؤمنان علی (ع) در «نهج البلاغه» از دیرباز مورد اقبال دان‌شمندان حقیقت‌جو و پژوهشگران مسلمان و غیرمسلمان بوده است. شناخت جریان نفاق و نفوذ و خطرات آنها از ضرورت‌های مسلمانان و رهبران آنهاست؛ زیرا بدون شناخت نمی‌توان در اندیشه مقابله برآمد و توطئه‌های آنان را خنثی کرد.

یکی از خطرانی که همواره اسلام را در طول دوران ده ساله حکومت پیامبر اکرم (ص) در مدینه مورد تهدید قرار می‌داد، مسئله نفاق بود. نفاق یکی از جلوه‌های رفتار دوگانه انسانی است. حالتی است که از آن به دورویی تعبیر می‌شود و برخلاف چهره ظاهری که به چشم می‌آید، چهره‌ای دیگر در پس آن نهان شده که چهره حقیقی فرد است. منافقین با قدرت یافتن اسلام، بر قدرت خویش افزودند و با شکل‌گیری اولین حکومت اسلامی در مدینه النبوی، به عنوان مهمترین تهدید داخلی در برابر اسلام قد علم کردند. اصطلاح منافق یک اصطلاح کاملاً سیاسی و اجتماعی است نه یک اصطلاح شخصی و عبادی و آن چه که از قرآن به دست می‌آید این است که منافق کافر است. منافقین بر خلاف آنچه که می‌گویند، به خداوند اعتقاد راسخی ندارند و بر همین اساس به احکام دینی تنها به مصلحت پای بندند، در ظاهر و محیط عموم متدینند و در خلوت و حریم خصوصی مشرک. در حضور مومنان خداوند را تکریم می‌کنند و در محافل خود به تمسخر می‌گیرند. یکی از بزرگ‌ترین آفت‌ها و خطرانی که ممکن است یک جامعه را تا مرز نابودی و سقوط بکشاند و پایه‌های اخلاقی آن جامعه را متزلزل سازد، آفت بزرگی به نام «نفاق و دو رویی» است که در نهج البلاغه بارها نسبت به این پدیده شوم هشدارهای جدی داده شده است. امیرالمؤمنین (ع) در روایتی از پیامبر گرامی اسلام حضرت محمد (ص) نقل می‌کند که حضرت فرمود: (نهج البلاغه، نامه ۲۷)؛ «من بر اتم نه از مؤمن می‌ترسم و نه از مشرک؛ چرا که خدا مؤمن را با ایمانش بازمی‌دارد و مشرک را با شرکش نابود می‌کند؛ اما من بر شما از کسانی می‌ترسم که در دل منافق‌اند و در زبان دانا، سخنانی می‌گویند که می‌پسندید ولی کاری می‌کنند که نمی‌پسندید». امام علی (ع) به عنوان عالی‌ترین مفسر قرآن و کتاب نهج البلاغه به عنوان افضل ترین کتاب بعد از قرآن کریم، بارها در خصوص خطر نفاق و منافقین هشدار می‌دهند. امام (ع) تمام گرفتاری خود را در مواجهه با کارگزاران و خواص و مردم منافق می‌داند. این مردم‌اند که اندکی بعد حضرت آنها را شماتت نموده و می‌فرماید: خواستم تا برای جهاد بیرون شوید در خانه خزیدید. سخن حق را به گوش شما خواندم، نشنیدید، آشکارا و نهان خواندم، پاسخ نگفتید، اندر زتان دادم نپذیرفتید» (نهج البلاغه، خطبه ۹۷).

اهداف تحقیق

در نگاه امام علی (ع) انسان موجودی اخروی بوده که هم بر ارزش‌های مطلق اخلاقی پایبند می‌باشد و هم به تمایلات معنوی و هم نیازهای طبیعی او توجه شده است (رجبی فرجاد و مالمر، ۱۴۰۰: ۱۰۲). هدف از انجام این پژوهش پاسخ به این پرسش است که راهکارهای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تاکید بر آموزه‌های نهج البلاغه چیست؟ پژوهشگران با استفاده از روش تحلیل مضمون با نرم افزار MAXQDA، داده‌های حاصل از بیانات امام علی (ع) در نهج البلاغه را مفهوم‌سازی کرده‌اند و بر اساس این مفاهیم، مضامین اولیه شامل تفوق، امتیاز خاص، برتری بی‌جا، حق‌کشی، هوشیاری، بینش، آگاهی، گمان، تردید، ممانعت از پیشرفت کار و اخلال‌گری احصاء گردید. سپس مضامین سازمان‌دهنده شامل برتری جویی، حق‌ویژه، فرق‌قائل شدن، غرض‌ورزی، روشن‌بینی، دوراندیشی، دانایی، مشتبه‌سازی، دودلی، اختلال و اشکال‌تراشی به دست آمد. در نهایت، با

ترکیب و ادغام مضامین فراگیر نزدیک به هم پنج راهکار پیشگیری از طبقه گرایی، مبارزه با امتیازخواهی، بصیرت افزایی، مقابله با شبهه افکنی، جلوگیری از کارشکنی و خیانت استخراج گردید.

بیان مساله و ضرورت پژوهش

اصولاً طبیعت هر انقلابی چنین است که بعد از پیروزی چشمگیر با صفوف منافقان روبرو خواهد شد و دشمنان سرسخت دیروز به صورت عوامل نفوذی امروز در لباس دوستان جلوه گر می شوند نکته دیگر اینکه خطر منافقان برای هر جامعه از خطر هر دشمنی بیشتر است چرا که از یکسو شناخت آنها غالباً آسان نیست و از سوی دیگر دشمنان داخلی هستند و گاه چنان در تار و پود جامعه نفوذ می کنند که جدا ساختن آنها کار بسیار مشکلی است و از سوی سوم روابط مختلف آنها با سایر اعضاء جامعه کار مبارزه را با آنها دشوار می سازد. دیدگاه های متفاوتی درباره زمان شکل گیری نفاق مطرح گردید، به گونه ای که گروهی آن را محدود به مدینه و شماری دیگر، وجود نفاق را در مکه پیش از هجرت نیز ممکن می دانند روشن است چنین بحثی فراتر از یک مساله تاریخی است (قاضی زاده و طبعی، ۱۳۸۷: ۱۴). نهج البلاغه به عنوان مهمترین منبع شیعی می تواند ما در شناخت و راهکارهای پدیده نفاق یاری کند. بسیاری از مصادیق عملی آن در زمان امیرالمومنین اتفاق افتاده از همین رو این کتاب برای بررسی این پژوهش انتخاب شد. زندگی مادی و معنوی انسانها به ویژه مسلمانان آکنده از امتحانات و اختبارات گوناگون و به اصطلاح فتنه هایی است که تنها شناخت صحیح از حوادث و موضع گیری درست در مقابل آنها می تواند کار ساز باشد تا فرد و جامعه را از فتنه ها برهاند. ضرر و زیان های معنوی فتنه، انحراف دلها از ذات حق و گمراهی و فریب مسلمانان و تزلزل فکری، عقیدتی و استحاله از ارزش های معنوی و حاکمیت ارزش های مادی بر جامعه است. هر چند عوارض و نتایج مادی فتنه از قبیل جنگها و کشتارها نیز معتنابه است. به خاطر تاثیرات شومی که منافقین در بدنه جامعه اسلامی در هر برهه ای که حاکمیت دینی برقرار شده، داشته اند و لذا شباهت های ملموسی که در عملکردها و شعارهای اهل نفاق در همه زمانها وجود دارد (بزرگ زاده، ۱۳۸۷: ۵۸) به راهکارهای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه می پردازیم.

چارچوب مفهومی

نفاق

راغب اصفهانی می نویسد: «نفاق» وارد شدن در شرع از دری و بیرون شدن از در دیگر است. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۸۱۹). منافق همانند یک موش صحرائی است که برای لانه اش دو راه قرار می دهد، این چنین عمل می کند. یکی از آن دو راه را باز می گذارد؛ اما راه دیگر را بسته نگاه می دارد که هرگاه احساس خطر بکند، با سر این راه بسته را باز کرده، بگریزد. نام این در بسته، «نافقا» است؛ کلمه «منافق» هم از همین «نافقا» گرفته شده است. نفاق اسمی اسلامی است که عرب معنی مخصوص آن را که پنهان کردن کفر و اظهار ایمان بوده است نمی دانست، هر چند که اصل این لغت معروف بود (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۳۵۹). به عبارت دیگر منافق کسی است که ظاهر و باطن او یکی نباشد و دورو باشد. در اصطلاح نفاق معنی وسیعی دارد که هر گونه دوگانگی ظاهر و باطن را در بر می گیرد به همین علت هر فرد دورو را در هر مقله ای می توان منافق نامید (ابن فارس، ۱۴۲۲: ۴۵۴). نخستین بار حضرت علی (ع) با استناد به قرآن، واژه نفاق را به معنای شخص دورو و به معنای کسی که گفتار او با آنچه که در دل دارد، مخالف است، به کار برده است (شاه محمدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۴۵).

در قرآن کریم سوره منافقین هم به بعضی از ویژگی های نفاق اشاره شده است. در آیه ۴ آمده است که هنگامی که آنها را می بینی، ظاهر (آراسته) آنان تو را در شگفتی فرو می برد؛ و اگر سخن بگویند به سخنانشان گوش فرار می دهی؛ اما گویی چوب های خشکی هستند که به دیوار تکیه داده شده است! هر فریادی (از هر جا) بلند شود بر ضد خود می پندارند؛ آنها دشمنان واقعی (تو) هستند؛ از آنان بر حذر باش! خداوند آنها را بکشد، چگونه (از حق) منحرف می شوند.

نهج البلاغه

سید رضی، در تدوین کتاب نهج البلاغه، کتاب خود را به سه بخش تقسیم می کند: خطبه ها، نامه ها و حکمت ها. در قسمت خطبه ها، ۲۴۱ خطبه از حضرت علی (ع) جمع آوری شده است. قسمت نامه های نهج البلاغه، دومین فصل از کتاب نهج البلاغه است که تعداد ۷۹ نامه حضرت را شامل می شود و در فصل سوم نهج البلاغه، کلمات قصار یا حکمت ها که تعداد ۴۸۰ حکمت گردآمده است (خسروی نیا و رشیدی طغرالجردی، ۱۳۹۹: ۵۱).

الگوی اسلامی ایرانی

ولی امر مسلمین همواره ایجاد یک قالب ایرانی و اسلامی را مورد تأکید قرار داده اند: الگوی ایرانی، طراحان آن متفکران ایرانی هستند. ما نمی خواهیم این الگو را از دیگران بگیریم، ما می خواهیم آنچه را که خودمان لازم می دانیم، مصلحت کشورمان می دانیم، آینده مان را می توانیم با آن تصویر و ترسیم کنیم، این را در یک قالب - سب بریزیم. این الگو اسلامی است به خاطر این که غایات، اهداف، ارزش ها و شیوه های کار همه از اسلام ما - به خواهد گرفت، یعنی تکیه ما به مفاهیم اسلامی و معارف اسلامی است - است (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۰۹/۱۰). الگوی اسلامی ایرانی نسخه ای است جهت حرکت انسان در زندگی اجتماعی و هدف گذاری مبتنی بر چارچوب های اسلامی می باشد - الگوی اسلامی ایرانی منطبق بر مبانی نظری و فلسفی اسلامی است (فاضلی، ۱۴۰۱: ۲۹۸). در سال های نخست تشکیل جمهوری اسلامی در ایران افراد زیادی در ترورهای منافقین کشته شدند. برخی از این افراد امامان جمعه شهرها بودند که به شهدای محراب معروف شدند از جمله سید محمد علی قاضی طباطبایی، سید اسدالله مدنی، محمد صدوقی، سید عبدالحسین دستغیب، عطاءالله اشرفی اصفهانی پنج شهید محراب در دوره جمهوری اسلامی هستند.

پیشینه پژوهش

در باب راهکارهای مقابله با پدیده نفاق از جهت نظری و تحقیقاتی، پیشینه مرتبگی در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تأکید بر آموزه های نهج البلاغه مشاهده نشد، علی رغم آن پژوهش هایی به شرح جدول ذیل برخی از متغیرهای پژوهش را به صورت مجزا مورد واکاوی قرار داده اند:

نویسندگان - روش استفاده شده	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته ها
طیبی، علی رضا؛ حسنی، قدرت الله ۱۳۹۰ روش توصیفی تحلیلی	شیوه فرهنگی تقابل و مبارزه مسلمانان با فتنه گران از منظر نهج البلاغه	موثرترین شیوه و کارآمدترین روش در مقابله با افراد فتنه گر است. بر این اساس، اگر جامعه از غنای فرهنگی برخوردار باشد، کمتر در معرض آسیب قرار می گیرد.

حضرت در سرتاسر نهج البلاغه سعی در افشای چهره منافقین دارد و نفاق را مسبب فتنه و اختلاف در جامعه دانسته که نارضایتی و ناخشنودی پروردگار را به همراه دارد.	بررسی پدیده نفاق از منظر نهج البلاغه	یحوی زنجانی-محسن ۱۳۹۸ روش تحلیل اسنادی
پژوهش نشان می دهد با رویکرد تضاد، می توان «تعارض میان ارزش های رسمی و غیررسمی» در ایران را به عنوان لایه زیرین و پنهانی دانست که عوامل متعددی (عوامل میانی) از آن ناشی می شود.	عوامل ساختاری شکل گیری تظاهر در ایران	محمدرضا انواری ۱۳۹۷ روش شناسی انتقادی و تمرکز بر مدل های تئوریک و مفهومی
مقاله به این نتیجه می رسد که اهل نفاق انگیزه های مختلفی داشته اند و عوامل گوناگون منشأ نفاق و رفتار منافقانه است و کوشش گردیده تا بر پایه کتاب الله و روایات معصومین (ع) به بخشی از این گونه عوامل و رفتارها اشاره شود.	نفاق و منافقین از منظر قرآن	حسین بزرگزاده ۱۳۸۷ توصیفی تحلیلی
تا زمانی که انسان فریفته جاه طلبی، هوی و هوس، جلب منفعت خویش است و خدا و دین را اصل نمی داند، گرفتار مشکلاتی است.	نفاق از دیدگاه امیرالمؤمنین علیه السلام	نهل غروی نائین شهرزادغروی الخوانساری ۱۳۸۳ توصیفی تحلیلی
سبک مدیریت تعارض حضرت علی (ع) در مقابله با تعارضات منفی اجتماعی دارای سه شیوه کلی می باشد که شامل مدیریت ذهنی تعارض، مدیریت نرم تعارض و مدیریت سخت تعارض است.	مدیریت تعارض در سیره عملی حضرت علی (ع)	مهدی نجفیان- سید حمیدرضا علوی ۱۳۸۹ توصیفی تحلیلی

همان طور که در پیشینه پژوهش دیده می شود پژوهش هایی در خصوص پدیده نفاق توسط پژوهشگران مختلف صورت گرفته است اما پژوهش پیش رو به واکاوی راهکارهای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه می پردازد.

اهمیت شناخت منافقین از دیدگاه آموزه های نهج البلاغه

انقلاب اسلامی ایران که با تلاش بسیار و تقدیم خون هزاران شهید از صدر اسلام تا زمان انقلاب و پس از آن در هشت سال دفاع مقدس به ثمر رسیده است و انشاءالله به قیام نهایی حضرت ولیعصر متصل خواهد شد، نیازمند حفظ و حراست، بهبود مستمر و دستیابی به آرمان های مقدسی است که در دین مبین اسلام از آن یاد شده است (عبدی و سالارنژاد، ۱۴۰۱: ۳۲). امام خامنه ای در توصیف ویژگی های منافقین می فرمایند: «کسانی با تمسک ظاهر به دین، با تمسک به آیات قرآن، حفظ کردن قرآن، حفظ کردن

نهج البلاغه به برخی از امور دینی ظاهراً اعتقاد داشتند؛ اما با آن لب و اساس دین مخالفت می‌کردند و بر روی این حرف تعصب داشتند» (بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه تهران ۱۳۷۵/۱۱/۱۲). محمد تقی مصباح یزدی هم با اشاره به خطبه نهج البلاغه، این ویژگی‌ها را برای منافقین شمرده است: به کارگیری روش پنهانی، آراستگی ظاهر و آلودگی درون، بدخواهی مومنان و منفعت طلبی در ارتباطشان با دیگران (مصباح یزدی، ۱۳۹۲: ۴).

حضرت امیر علیه السلام در مقام تمثیل، منافق را به درخت «حنظل» مثال می‌زند که برگ‌هایش سرسبز ولی طعم آن تلخ است (آمدی، ۱۳۸۳: حدیث ۹۸۷۸). حضرت امیر علیه السلام در سخنی جامعه شناسانه، وجود منافقان عالم نما را گوشزد می‌کند. از نظر تاریخی می‌توان مصداق‌هایی را در نظر آورد (کلینی، ۱۳۷۵: ۱/۳۹۷). حضرت امیر علیه السلام در وصیتش به کمیل که افزون بر کمالات اخلاقی و عرفانی، مدتی ولایت «هیت» را در شمال غربی انبار به عهده داشت و فرمان می‌دهد از منافقان بپرهیزد و با خائنان مصاحبت نکند (مجلسی، ۱۳۸۶: ۱۷۷/۲۷۱). منافقین بر راحت بودن مردمان حسد می‌برند، بر گرفتاری دیگران می‌افزایند، و امیدواران را نومید می‌کنند. در هر راهی برای ایشان به خاک افتاده‌ای است برای تباه کردن، راه‌ها در نظر گرفته‌اند و نزد هر دلی و سیله‌ای دارند می‌توانند با هر کسی به میل و خواست او سخن گویند و در هر غم و اندوهی اشک‌ها ریزند تا به و سیله آن به مقصود خود برسند (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۴).

روش پژوهش

این پژوهش بر حسب نوع داده‌های استفاده شده، کیفی، بر حسب نتیجه توسعه‌ای و بر حسب هدف، پژوهشی-اکتشافی است. این تحقیق از نوع تحقیقات نظری است که در آن محقق بدون داشتن یک هدف کاربردی خاص، صرفاً برای توسعه دانش به مطالعه می‌پردازد. در این تحقیق با توجه به ضرورت استنباط از مهمترین منبع روایی در زمینه راهکارهای مقابله با پدیده نفاق (آموزه‌های نهج البلاغه)، ابتدا روش اسنادی و مطالعه نظری به کار گرفته شد. در ادامه از بین راهبردهای متنوع پژوهش کیفی، از راهبرد تحلیل مضمون با سبک اتزید-سترلینگ بهره‌برده شده است. برای انجام نظام‌مند مراحل تحلیل مضمون از نرم افزار MAXQDA که یک نرم افزار تحلیل کیفی است، استفاده شد. واحد تحلیل در این پژوهش آموزه‌های نهج البلاغه مرتبط با راهکارهای مقابله با پدیده نفاق می‌باشد. تلاش شده است با رویکرد استقرایی داده‌های مرتبط استخراج شود و در قالب جدول ارائه گردد و سپس مفاهیم مرتبط توسط عبارتی کوتاه و توصیف کننده (کد) بیان شده است.

یافته‌های پژوهش

با بررسی و مطالعه دقیق آموزه‌های نهج البلاغه، در مرحله اول کدهایی استخراج شد. در مرحله بعد با ترکیب و مقایسه مستمر کدها، بازده مقوله فرعی شکل گرفت و پس از بررسی و سنخ‌سنجی مولفه‌ها و با توجه به راهکارهای پدیده نفاق، پنج راهکار اصلی شامل پیشگیری از طبقه‌گرایی، مبارزه با امتیازخواهی، بصیرت‌افزایی، مقابله با شبهه افکنی، جلوگیری از کار شکنی و خیانت طراحی شد. برای سنجش پایانی پژوهش، نمونه‌هایی از متن مورد تحلیل انتخاب و مجدداً کدگذاری شد. برای حصول اطمینان از اعتبار و روایی پژوهش علاوه بر بررسی مقوله‌ها و شاخص‌ها، نظرات و رهنمودهای برخی از استادان دانشگاه نیز مورد لحاظ قرار گرفت. در نهایت، مقوله‌های اصلی در قالب شبکه مقوله‌ها با یکدیگر مرتبط شدند و بدین ترتیب، الگوی مفهومی راهکارهای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تاکید بر آموزه‌های نهج البلاغه استخراج شد.

جدول ۲: بخشی از مضامین اصلی استخراج شده در خصوص راهکارهای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه

مضمون سازمان دهنده	مضمون اولیه (اصلی)	بیانات امام علی (متن / مضمون)
برتری جویی حق ویژه	تفوق امتیاز خاص	اگر دعوت شما را بپذیرم، بر اساس آنچه که می دانم با شما رفتار می کنم و به گفتار این و آن، و سرزنش سرزنش کنندگان گوش فرا نمی دهم (خطبه، ۹۲)
فرق قائل شدن غرض ورزی	برتری بی جا حق کثی	بپرهیز از آنکه چیزی را به خود مخصوص داری که بهره همه مردم در آن یکسان است و از غفلت در آنچه بدان توجه باید و در دیده ها نمایان است (نامه ۵۳)
روشن بینی دوراندیشی دانایی	هوشیاری بینش آگاهی	ای مردم با دل بینا حرکت کنید (خطبه، ۱۹۷) تو به صحنه درآی با آگاهی و با بینش خاص خود به سوی دشمن بتاز (نامه، ۳۴).
مشتبه سازی دودلی	گمان تردید	افکار و اندیشه ها به هنگام هجوم این فتنه ها پراکنده و عقاید پس از آشکار شدنشان به شک و تردید دچار می گردد (خطبه ۱۵۱).
اختلال اشکال تراشی	ممانعت از پیشرفت کار اخلال گری	اگر به من خبر رسد که در غنایم مسلمانان چه اندک چه بسیار خیانت کرده ای، چنان بر تو سخت گیرم که تهیدست مانی و بار هزینه ها بر دوشت سنگینی کند و ذلیل و خوار شوی (نامه ۲۰).

جدول ۳: مضامین سازمان دهنده مرتبط با راهکارهای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه

ردیف	مضامین سازمان دهنده	کدهای مربوطه به بیانات امام علی (ع)
۱	برتری جویی	(نامه، ۵۳) - (خطبه، ۳۰) - (نامه، ۲۸) - (خطبه، ۲۳۸) - (حکمت، ۸۴)
۲	حق ویژه	(نامه، ۴۳) - (نامه، ۵۳) - (خطبه، ۱۲۶) - (خطبه، ۲۲۴) - (خطبه، ۹۲)
۳	فرق قائل شدن	(خطبه، ۹۷) - (حکمت، ۱۲۴) - (حکمت، ۲۳۴) - (خطبه، ۸۰)
۴	غرض ورزی	(خطبه، ۹۳) - (خطبه، ۱۷۶) - (حکمت، ۳۱۸) - (خطبه، ۷۵)

۵	روشن بینی	(خطبه، ۱۵۷) - (حکمت، ۱۶۹) - (خطبه، ۱۹۳) - (خطبه، ۱۶۴) - (نامه، ۳۴)
۶	دور اندیشی	(حکمت، ۱۸۱) - (خطبه، ۱۹۳) - (حکمت، ۲۸۴) - (حکمت، ۱۷۲)
۷	دانایی	(حکمت، ۵) - (حکمت، ۱۷۲) - (حکمت، ۱۴۷) - (حکمت، ۷۹)
۸	مشتبه سازی	(خطبه، ۳۸) - (حکمت، ۳۱) - (نامه، ۶۴) - (خطبه، ۳۰) - (حکمت، ۳۱)
۹	دودلی	(خطبه، ۷۱) - (نامه، ۵۳) - (حکمت، ۳۱) - (حکمت، ۹۷) - (خطبه، ۳) - (خطبه، ۱۵۱)
۱۰	اختلال	(خطبه، ۲۱۸) - (خطبه، ۴۱) - (نامه، ۳) - (نامه، ۴۱) - (خطبه، ۶۷) - (خطبه، ۳۵)
۱۱	اشکال تراشی	(خطبه، ۲۳) - (نامه، ۲۰) - (نامه، ۲۶) - (نامه، ۵۳) - (نامه، ۷۱) - (خطبه، ۳۵)

جدول ۴: مضامین فراگیر مرتبط با راهکارهای مقابله با پدیده نفاق با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه

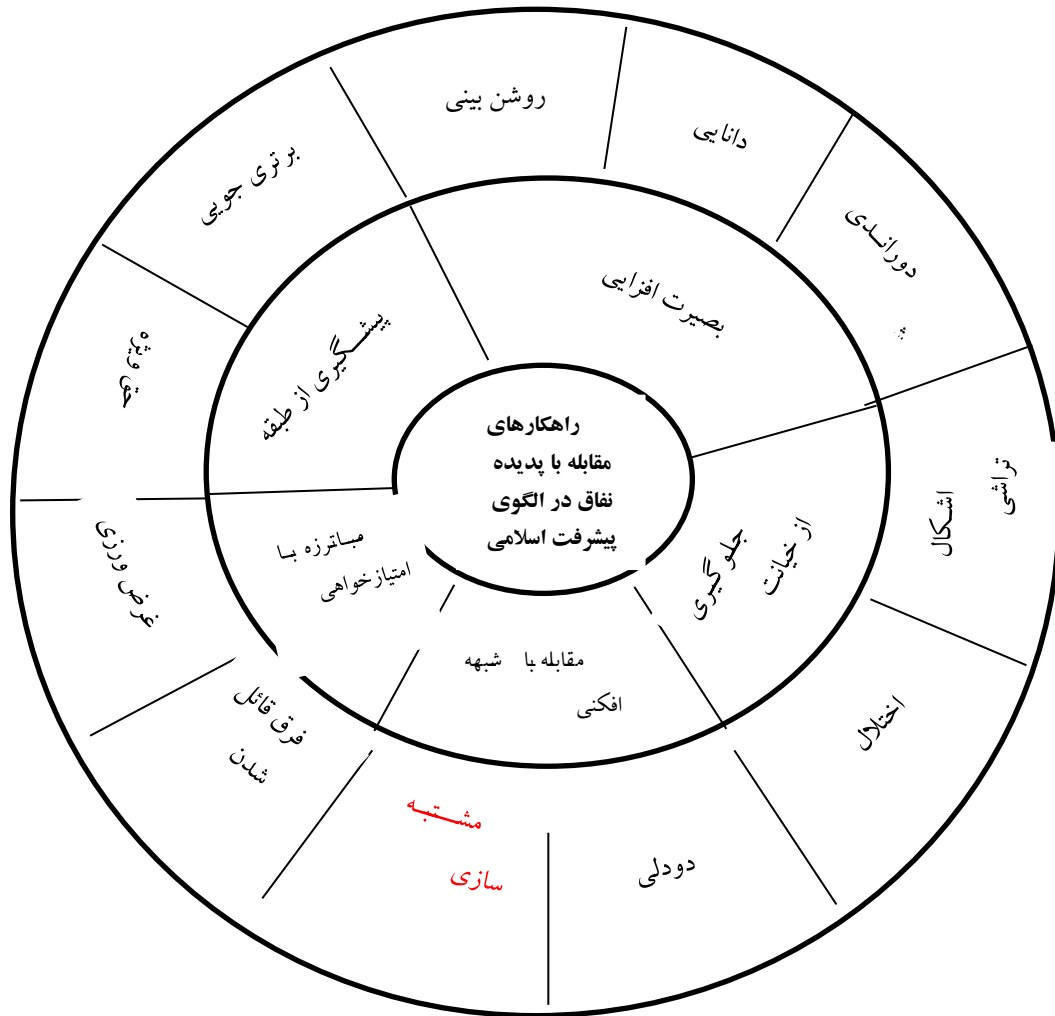
مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر	راهکارهای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه
برتری جویی	پیشگیری از طبقه گرایی	
حق ویژه		
فرق قائل شدن	مبارزه با امتیازخواهی	
غرض ورزی		
مشتبه سازی	مقابله با شبهه افکنی	
دودلی		
روشن بینی	بصیرت افزایی	
دور اندیشی		
دانایی		
اختلال	جلوگیری از کارشکنی و خیانت	
اشکال تراشی		

ترسیم الگو

بعد از مراحل کدگذاری، انتخاب مضامین اصلی و سازمان دهنده و فراگیر، ترسیم الگوی راهکارهای مقابله با پدیده نفاق با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه در شکل ذیل ارائه شده است.

شکل ۱: مدل مفهومی راهکارهای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه ارائه شده است.

راهکارهای مقابله با پدیده نفاق با تاکید بر آموزه های نهج البلاغه

با تدبیر در آموزه های قرآن و نهج البلاغه عوامل و ویژگی‌هایی برای منافقان بیان شده است. از عوامل پیدایش نفاق از دیدگاه قرآن کریم می‌توان به طمع، ترس، تعصب، سرگردانی و بی تفاوتی، تفرقه افکنی میان مومنان و ایجاد انحراف در برنامه انبیاء اشاره کرد (قاضی زاده و طبسی، ۱۳۸۷: ۱۶۸). امام علی (ع) نه تنها در مقابل اشرافیت سیاسی و اقتصادی شکل گرفته از دوران عثمان بن عفان ایستاد، بلکه با تکیه بر اصولی همچون عدم خویشاوند سالاری، نظارت و دقت در توزیع بیت المال، مقابله با انحصارگرایی، رشوه خواهی و برخورد قاطع با کارگزاران متخلف از پیدایش ثروتمندانی با ثروت های نامشروع در جامعه جلوگیری کرد. ایشان

همچنین در جهت مصرف صحیح اموال تو صیه هایی را خطاب به ثروتمندان به عنوان ارکان اساسی جامعه بیان داشته اند که در سیره رفتاری خود آن حضرت نیز به زیبایی جلوه گر شده است.

از راهکارهای شناخت نفاق این است که هیچ کس چیزی را پنهان نکرد، مگر آن که در لغزش های زبانش و خطوط چهره اش پدیدار شد. امام علی علیه السلام بر این راهکار صحه می گذارد و می فرماید: بر زبان مؤمن نوری است که می درخشد و بر زبان منافق، شیطانی است که سخن می گوید (ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴ : ۲۸۰/۲۰). با بررسی بیانات امیر المومنین در نهج البلاغه راهکارهایی برای مقابله با پدیده نفاق در الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی بدست آمد که محقق با روش تحلیل مضمون الگوی مفهومی آن را استخراج نمود که این مفاهیم عبارتند از پیشگیری از طبقه گرایی، مبارزه با امتیازخواهی، بصیرت افزایی، مقابله با شبهه افکنی، جلوگیری از کارشکنی و خیانت که به توضیح هر کدام می پردازیم.

۱. پیشگیری از طبقه گرایی

طبقه گرایی و خودبرتربینی آن موجب می شود که برخی حقوقی انحصاری برای خود قایل شوند و دیگران را از حقوق خود محروم سازند و بر آنان ظلم و ستم ورزند. همچنین انحصار محدودیت هایی برای دیگران ایجاد می کند و آزادی عمل و فکر و عقیده را از دیگران سلب می کند و اقتصاد افراد و جامعه را با آسیب و اختلال جدی مواجه می سازد. حضرت علی (ع) در فرمانش به مالک اشتر نیز می فرماید: از طبقه گرایی و انحصارطلبی در آنچه مردم در آن برابری و غفلت از آنچه در حوزه مسئولیت تو قرار دارد و در برابر دیدگان مردم روشن است، بپرهیز؛ زیرا تو، به خاطر دیگران مؤاخذه خواهی شد و به زودی پرده های امور از برابر دیدگانت کنار خواهد رفت و داد ستعلیده از تو گرفته خواهد شد «نهج البلاغه: نامه ۵۳». از نظر امیرمومنان علی (ع) شخص ویژه خوار پیش از مردم به هلاکت و تباهی خواهد افتاد؛ زیرا اگر مردم دنیای خود را از دست می دهند، ویژه خوار آخرت خویش را به بهایی اندک فروخته و هلاکت ابدی را برای خود رقم زده است. هدف اولیه مبارزه با انحصار جلوگیری از شکل گیری کارتل های بزرگ تجاری و هرگونه اقدامات دیگری است که باعث ایجاد محدودیت هایی به سود اشخاص خاص در حوزه تجارت و کسب و کار می شود. هدف دیگر مبارزه با طبقه گرایی از ادغام یا خرید مالکیت شرکتها و بنگاه هایی است که وجود آنها ممکن است رقابت سالم را به مخاطره اندازد و به طور کلی این قانون و تبصره ها و متمم های آن با هرگونه طبقه گرایی در حوزه های مختلف کسب و کار و شکل گیری قدرت های انحصاری در این حوزه ها جلوگیری می کند. یکی از بزرگترین مشکلات جامعه ما، مشکل «تعصبات قومی» است. «تعصبات قومی»، نه تنها که خودش یک مشکل است، بلکه مادر کثیری از مشکلات جامعه ما نیز بوده است. در این جامعه اگر بی اعتمادی های بوده و اگر انحصارطلبی های بوده و اگر بی عدالتی های بوده و اگر حق تلفی های بوده و اگر زورگویی های بوده و اگر نزاع های بوده و اگر جنگ های بوده و اگر خونریزی های بوده، بدون تردید، یک بخش عمده آن ناشی از «تعصبات قومی» بوده است. این گرایش های قومی و تعلقات قبیله ای زمانی مشکل آفرین می شود که گرایش های قومی و تعلقات قبیله ای اقوام و قبایل دیگر را نادیده می گیرد و یکه تازی می کند، به انحصارطلبی می گراید و سبب نقض کرامت و شرافت و حقوق دیگران می شود و باعث بی عدالتی و حق تلفی می گردد و به نحوی، ارزش های انسانی و اخلاقی متعالی و برتر را تحت شعاع قرار می دهد و حتی به کرامت زدای از دیگران و فاصله گیری نسبت به دیگران منجر می شود. یکی از ویژگی های پدیده نفاق ایجاد انحصارگرایی است. اموال و امکانات عمومی برای بهره برداری و استفاده همه مردم است. کسانی که این منابع را به خود و یا نزدیکانشان اختصاص می دهند در حقیقت انحصارگرا هستند (عالمیان و همکاران، ۱۴۰۲ : ۱۱). حضرت علی (ع) در این خصوص

می فرمایند: «اگر دعوت شما را بپذیریم، بر اساس آنچه که می دانم با شما رفتار می کنم و به گفتار این و آن، و سرزنش سرزنش کنندگان گوش فرا نمی دهم» (نهج البلاغه، خطبه ۹۲).

۲. مبارزه با امتیازخواهی

این باور وجود دارد که سیاست بر بسیاری از تصمیمات زندگی تاثیرگذار است، اگر چه شدت این تاثیرگذاری متفاوت است (طاهری و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۱۲). امام علی (ع) از آغاز پذیرش خلافت، با این ویژه سازی ها و ویژه خواری ها مخالفت کردند. و به دلیل نقش ویرانگر و تعادل شکنی که انحصارطلبی دارد مالک اشتر را از آن بیم می دهند (عالمیان و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۲). بی شک برآورده ساختن امکان اشتغال همه افراد دارای قدرت کار، منجر به افزایش تولید، شکوفا شدن استعداد های طبیعی نهاده های تولید و افزایش رفاه خواهد شد (کدخدایی و عباسیان، ۱۳۹۹: ۱۲). حضرت علی (ع) در این خصوص می فرمایند: «و بپرهیز از آنکه چیزی را به خود مخصوص داری که بهره همه مردم در آن یکسان است و از غفلت در آنچه بدان توجه باید و در دیده ها نمایان است» (نهج البلاغه، نامه ۵۳).

عدالت یکی از مبانی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است و از اصول مذهب شیعه می باشد (ساوه درودی و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۲). در فرهنگ سیاسی رفتار انحصاری مذموم و غیر قابل تحمل است همچنانی که در اقتصاد و اجتماع و فرهنگ نیز این چنین است. این حرکت و اقدام است که انواع مختلف مفاسد و ناشایسته سالاری را نتیجه می دهد و از دل خانواده مدیران و مسئولان آفازده و ... خارج و مطرح می گردد. در فرهنگ و اندیشه سیاسی امیرالمؤمنین علی (ع) فرمانروایان و کارگزاران به شدت از این مسئله برحذر داشته شده اند، به طوری که به مالک اشتر می فرماید: «از امتیاز خواهی بپرهیز و چیزی را که همه مردم نسبت به آن یکسان هستند به خود اختصاص مده» از این فرمان امام علی (ع) چنین بر می آید که انحصارطلبی بزرگ ترین آفت برای یک دولت و یک تیم مدیریتی است. امروزه اشرافیت در فرهنگ اسلامی دارای بار منفی است؛ زیرا ناظر به طبقه اجتماعی است که از همه امکانات ثروتی و قدرتی بهره گرفته و روحیه و رویه خاصی را در روابط اجتماعی بویژه با طبقات و اقشار دیگر اجتماعی در پیش گرفته اند. منظور از اشراف در مباحث اجتماعی همان بزرگان و صاحبان نفوذ از جهت قدرت و امکانات مادی است که در رسته عالی ترین طبقات اجتماعی قرار می گیرند و در حوزه های عمل سیاسی و اجتماعی نقش تاثیرگذاری دارند. روحیه اشرافی گری، مقتضی امتیازخواهی از دیگران است. آنان خود را در میان خلق ممتاز دانسته و بر آن هستند که هر چه از نظر اجتماعی امتیاز شمرده می شود در اختیار آنان قرار گیرد. (زخرف، ۳۱).

۳. بصیرت افزایی

در باب تعریف اصطلاحی بصیرت نیز با بررسی کاربردهای قرآنی ماده بصیر و تفکیک اشتقاق های آن در دو معنای بینایی حسی و بینایی قلبی، بصیرت را باید به همان بینایی قلب معنا کرد (مهری، ۱۳۹۷: ۱۰۱).

بصیرت از واژه های پرمحتوا و با اعتبار و ارزش دینی و دارای احترام و قداست در فرهنگ اسلامی و علوی است. بصیرت به انسان قدرت روحی می دهد، قطعاً انسانی که بصیرت نداشته باشد و نتواند شرایط را به درستی درک کند، نمی تواند تحلیل درستی از وقایع داشته باشد و همواره در کار خود تردید دارد. بصیرت در آموزه ها و فرهنگ قرآنی، حالتی است که به انسان توانایی درک درست حقایق و تحلیل واقعیت ها را می دهد (غرسبان روزبهبانی و شیخ حسینی، ۱۴۰۱: ۳۰۱). منظور از بصیرت دینی، نوعی بینش

عمیق درباره حق و حقیقت است که در رفتارهای فردی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی بروز و نمود دارد و موجب می شود انسان در همه عرصه ها، به ویژه عرصه اجتماعی سیاسی، رفتاری همسو باحق داشته باشد.

بصیرت به معنای آگاهی همه جانبه و عمیق به امور، بینائی دل و رو شن بینی می باشد، و در قرآن و روایات، به ویژه در نهج البلاغه بر آن بسیار ترغیب و تأکید شده است (اخوان مقدم، ۱۴۰۰: ۱۵). امام علی (ع) نیز کسی را شخص بصیر می داند که فریب ظواهر امور را نمی خورد، و سرانجام هر کاری را پیش از اقدام به آن می کاود. بر همین اساس است که امیرالمؤمنین (ع) در خطبه ای پس از معرفی شروط لازم برای خلیفه، و لزوم مجازات مخالفان، می فرماید: باب جنگ بین شما و کسانی که رو به قبله نماز می خوانند باز شده است، و این پرچم مبارزه راجز افراد آگاه و با استقامت و عالم به جایگاه حق به دوش نمی کشند. (نهج البلاغه، خطبه ۱۷). مقام معظم رهبری نیز با تأسی به اولیاء معصوم (ع) پیوسته بر وجود بصیرت تأکید نموده و بهترین راه مبارزه با فتنه های شرق و غرب را همین ژرف نگری می شمارند. ایشان در حوزه دفاع از دین، ضروری ترین چیز را بصیرت دانسته و معتقدند که در جبهه های باطل، این فساق و فجار نبودند که حاضر شدند، بلکه بی بصیرت ها بودند (صهبا، ۱۳۸۹: ۹).

حضرت علی (ع) در این خصوص می فرماید: «ای مردم با دل بینا حرکت کنید!» (خطبه، ۱۹۷) و همچنین بیان می کنند: تو به صحنه درآی با آگاهی و با بینش خاص خود به سوی دشمن بتاز» (نامه، ۳۴).

۴. مقابله با شبهه افکنی

انتشار شایعات دروغین و آکنده ساختن جامعه از تهمتها و دروغها، از دیگر پیامهای حضور پدیده نفاق و دورویی در جامعه است (خاتمی و پورروستایی، ۱۳۹۶: ۱۲۱). شایعه معمولاً در ارتباطات کلامی، خواسته یا ناخواسته و آگاهانه یا ناآگاهانه به وجود می آید و به عنوان یکی از ابزارهای پنهان تبلیغ از طریق تأثیرگذاری بر افکار عمومی، قادر است افکار را به سمت و سوی اهداف شایعه سازان سوق داده و جهت نیل به اهداف نامشروع بسیج نماید و آثار ناگواری را در حوزه های مختلف سیاسی، اقتصادی، اعتقادی، اخلاقی، نظامی و امنیتی بر پیکره جوامع بشری فرود آورد (معارف و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۸). شبهه ناکی، به گونه ای که قدرت تشخیص صواب از خطا را از انسان ها می گیرد. امام علی (ع) می فرماید: «فتنه ها آنگاه که روی آورند موجب شبهه شوند، و چون پشت کنند حقیقت چنانکه هست، نشان داده می شود. فتنه ها چون می آیند شناخته نمی شوند، و چون می گذرند، شناخته می شوند» (نهج البلاغه، خطبه ۹۳) این شبهه ناکی برای برخی افراد هست (مکارم شیرازی، ۱۳۸۵: ۴۰۵/۲).

حضرت علی (ع) در این خصوص می فرماید: «افکار و اندیشه ها به هنگام هجوم این فتنه ها پراکنده و عقاید پس از آشکار شدنشان به شک و تردید دچار می گردد» (نهج البلاغه، خطبه ۱۵۱).

اطلاع رسانی به طبقات و اقشار مختلف مردم جامعه توسط دستگاه های حکومتی، مسئولین و افراد و گروه های صاحب نظر، در رابطه با موضوعات مهم و مبتلا به جامعه، نقش مهمی در پیشگیری از تولید و رواج شایعات و اخبار بی اساس دارد؛ زیرا بسیاری از شایعات در بستر ابهام و فقر اطلاعاتی افراد جامعه شکل می گیرند. پاسخگویی به شبهات از نیازهای جامعه امروز ما نیز می باشد که بر طبق حدیث ثقلین رجوع بر قرآن و معارف اهل بیت و از جمله معارف علوی را می طلبد؛ لذا شناخت و بررسی شبهات، آسیب های آن و همچنین پیشگیری از گسترش و رفع آن حایز اهمیت است. مسأله شبهه و شبهه افکنی پیشینه ای طولانی دارد. حضرت علی (ع) نیز به شبهاتی که از سوی دیگران وارد می شد، پاسخ می گفتند. آن حضرت در تعریف شبهه می فرماید: «شبهه سخن باطلی است که رنگ و بوی حق به خود گرفته است».

۵. جلوگیری از کارشکنی و خیانت

امیرالمؤمنین (ع) پیوسته مردم را به توبه و آشتی با یکدیگر، و مقابله با آشوب‌ها و ناآرامی‌ها امر فرموده، و انحراف از کتاب و سنت را تقیح نموده و از مخالفان خواسته که از اقدامات فساد انگیز خود توبه کنند و در راه اقتدار روش و سنت نبوی تالش نمایند (اخوان مقدم، ۱۴۰۰: ۸). حضرت علی (ع) در این خصوص می‌فرماید: «اگر به من خبر رسد که در غنایم مسلمانان چه اندک چه بسیار خیانت کرده‌ای، چنان بر تو سخت گیرم که تهیدست مانی و بار هزینه‌ها بر دوشت سنگینی کند و ذلیل و خوار شوی» (نهج البلاغه، نامه ۲۰). فساد سیستمی (نهادینه) فساد است که عمدتاً به دلیل ضعف یک سازمان یا یک فرایند به وجود می‌آید و معمولاً با مقامات مسئول که در داخل سیستم فاسد عمل می‌کنند، مرتبط است. زمانی می‌توان گفت فساد سیستمی وجود دارد، فساد بدون مانعی فرایندهای سیستم را آلوده کرده باشد و هیچ سازوکار نظارتی حتی نتواند از وقوع فساد مطلع شود، چه رسد به آنکه آن را به نهاد قضایی گزارش کند و به اطلاع عموم برساند. فساد سیستمی معمولاً چنان فرایندها و ساختارها را آلوده می‌کند که نهادهای نظارتی یا از کار می‌افتند یا خود آلوده شده و به فساد دامن می‌زنند. اما تعبیر «فساد سیستماتیک» یا «فساد شبکه‌ای» هرچند شباهت وازگانی دارد، اما به مفهوم دیگری است و به معنای وجود مجموعه‌ای از اقدامات هماهنگ در برخی مسئولان و افراد ذی‌نفوذ در بخش‌های مختلف اداری و بروکراتیک کشور است که گاه حتی در حوزه تصمیم‌سازی و تنظیم قوانین و مقررات اجرایی نیز نفوذ یافته‌اند.

نتیجه‌گیری

در ارتباط با منافقان سخنان بسیاری از پیامبر خدا (ص)، امام علی (ع) و دیگر ائمه اطهار (ع) وجود دارد. در دوران امام علی (ع) منافقان خسارت‌های بسیاری به حکومت امام (ع) وارد کردند و سبب شکست و حتی شکل‌گیری برخی جنگ‌ها شدند. امام علی (ع) به‌عنوان عالی‌ترین مفسر قرآن و کتاب نهج البلاغه به‌عنوان افضل‌ترین کتاب بعد از قرآن کریم، بارها در خصوص خطر نفاق و منافقین هشدار می‌دهند. امام علی (ع) تمام گرفتاری خود را در مواجهه با کارگزاران و خواص و مردم منافق می‌داند که همین منافقین مهم‌ترین مانع اصلی الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی در عصر حاضر نیز می‌باشد. جریان نفاق برای تضعیف نظام اسلامی و مسلمانان همه تلاش خود را م‌صروف این معنا می‌کند تا رهبری امت را متهم به اموری کند که ضد ارزشی و ضد هنجاری است. جریان نفاق اصولاً دنبال فتنه‌گری است؛ زیرا در فتنه‌ها است که می‌تواند مردم را به سوی شیاطین سوق دهد و به خدمت آنان درآورد. از همین رو همواره فتنه‌گری کرده و فتنه‌های اجتماعی را ایجاد می‌کنند. اصولاً شایعه‌سازی و شایعه‌پراکنی نسبت به رهبران و کارگزاران نظام سیاسی و ایجاد بیم و هراس از دشمن در دل مردمان و پخش اخبار و اراجیف خبری برای ایجاد فتنه، از شگردهای آنان است. از نظر آموزه‌های نهج البلاغه، جریان نفاق برای دستیابی به اهداف شیطانی خود، همه تلاشش را مصروف این معنا می‌کند تا مهم‌ترین مولفه سعادت یعنی آرامش و امنیت را از یک جامعه سلب کند. بیشترین آسیب‌ها از جانب منافقان به جامعه دینی وارد می‌آید و منافق با داشتن ظاهری موافق با دین، بیش از دشمنان آشکار، امکان آسیب‌رسانی دارد. از راهکارهای درمان نفاق رجوع به عقل و دستورات الهی می‌باشد. اگر خدای ناکرده انسان مبتلا به نفاق شود و یا جامعه‌ای دچار نفاق گردد، آن جامعه رو به افول است و تنها راه دوری از نفاق بازگشت به باطن صادقانه با رجوع به دستورات الهی، وعده‌های آخرتی و حکمیت عقل است.

محقق با استفاده از روش تحلیل مضمون، داده‌های حاصل از بیانات امام علی (ع) در نهج البلاغه را مفهوم سازی کرده‌اند. بر اساس این مفاهیم، مضامین اولیه (تفوق، امتیاز خاص، برتری بی جا، حق کشی، هوشیاری، بینش، آگاهی، گمان، تردید، ممانعت از پیشرفت کار و اخلال گری) و مضامین سازمان دهنده (برتری جویی، حق ویژه، فرق قائل شدن، غرض ورزی، روشن بینی، دور اندیشی، دانایی، مشتبه سازی، دودلی، اختلال و اشکال تراشی) مضامین فراگیر به دست آمد. در نهایت، با ترکیب و ادغام مضامین فراگیر نزدیک به هم پنج راهکار پیشگیری از طبقه گرایی، مبارزه با امتیازخواهی، بصیرت افزایی، مقابله با شبهه افکنی، جلوگیری از کارشکنی و خیانت استخراج گردید.

منابع

- قرآن کریم

- نهج البلاغه

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ ق)، لسان العرب، بیروت: دارالفکر.
۲. آمدی، ابوالفتح (۱۳۸۳)، غرر الحکم و درر الکلم، قم: دارالحدیث.
۳. بزرگ زاده، حسین (۱۳۸۷)، نفاق و منافقین از منظر قرآن، فصلنامه دین و سیاست، شماره ۱۷، صص ۵۷-۸۳.
۴. بیانات مقام معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه تهران به تاریخ ۱۳۷۵/۱۱/۱۲.
۵. خسروی نیا، امید و رشیدی طغراالجردی، مصطفی (۱۳۹۹)، شناسایی سیاست‌های منابع انسانی دولت بر اساس اندیشه‌های امام علی (ع) در نهج البلاغه، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، دوره ۲۳، شماره ۸۸، صص ۴۲-۸۸.
۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲)، مفردات الفاظ قرآن، بیروت: نشر دار الفکر.
۷. عالمیان، اصغر، راعی، مسعود و مسعود، غلامحسین (۱۴۰۲)، تأثیر اشرافی‌گری بر عدالت اقتصادی در پرتو فقه و قانون اساسی، فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره پنجم، شماره اول، صص ۱-۱۶.
۸. غریبان روزبهانی، مرتضی و شیخ حسینی، مختار (۱۴۰۱)، «مبانی و شاخصه‌های سیاسی انتظار راهبردی در مکتب شهید سلیمانی»، فصلنامه مهدویت، شماره ۶۱، صص ۳۲۲-۲۷۶.
۹. کدخدایی، عباسعلی و عباسیان، محبوبه (۱۳۹۹)، مبانی نظری عدالت اقتصادی در پرتو کارآمدی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره پنجاهم، شماره یک، صص ۱-۲۱.
۱۰. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۷۵)، اصول کافی، ترجمه محمدباقر کمره‌ای، قم: نشر اسوه.
۱۱. مجلسی، محمدباقر (۱۳۸۶)، بحار الانوار، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.
۱۲. مرکز صهبا (۱۳۸۹)، بصیرت و استقامت، تهران: موسسه جهادی صهبا، چاپ پنجم.
۱۳. معارف، مجید، میرزایی، مجتبی و فراهانی، فاخره (۱۳۹۳)، زمینه‌های شکل‌گیری شایعه و راه کارهای مقابله با آن از نگاه قرآن، دو فصلنامه مطالعات روش‌شناسی دینی، سال اول، شماره ۱، صص ۱۰۷-۱۲۱.
۱۴. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۳۸۵)، پیام امام امیر المومنین، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ سوم.
۱۵. ابن ابی الحدید، عبدالحمید (۱۴۰۴)، شرح نهج البلاغه، قم: نشر مکتب آیت الله مرعشی نجفی.
۱۶. ابن فارس، ابوالحسین (۱۴۲۲ ق)، معجم مقاییس اللغة، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.
۱۷. اخوان مقدم، زهره (۱۴۰۰)، بررسی مفهومی فتنه در قرآن و نهج البلاغه با تأکید بر مفهوم فتنه مثبت و فتنه منفی، فصلنامه دین پژوهی و کارآمدی، دوره یک، شماره ۱، صص ۱-۱۹.
۱۸. سختمی، سید احمد و پورروستایی، جواد (۱۳۹۶)، سیمای نفاق در قرآن، تهران: نشر شفق.
۱۹. رجیبی فرجاد، حاجیه و مالمیر، آمنه (۱۴۰۰)، طراحی مدل سلامت اداری کارکنان مبتنی بر سیره حضرت علی علیه السلام با استفاده از تحلیل کیفی داده بنیاد، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۹، شماره ۴، صص ۷۹-۱۰۶.

۲۰. ساوه درودی، مصطفی، قادری، هاشم و انصاری فرد، حسین (۱۴۰۱)، الگوی امنیت اجتماعی در اندیشه آیت الله خامنه‌ای، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۳۷-۶۳.
۲۱. شاه محمدی، مریم، کریمی نیا، محمدمهدی و انصاری مقدم، مجتبی (۱۴۰۰)، بررسی بینامتنی رابطه نفاق و ریا در قرآن و نهج البلاغه، فصلنامه پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، سال سوم، شماره ۲۶، صص ۱۵۹-۱۴۴.
۲۲. طاهری، محمدحسین، محرابی، جواد و جزینی، نسرین (۱۴۰۱)، طراحی مدل رفتارهای سیاسی کارکنان در سازمان های دولتی، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۱۰، شماره ۴، صص ۳۱۱-۳۳۳.
۲۳. عبدی، بهنام و سالارنژاد، علی ا صغر (۱۴۰۱)، تبیین مختصات عقلانیت انقلابی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۱۰، شماره ۳، صص ۷-۳۴.
۲۴. فا ضلی، محمدرضا (۱۴۰۱)، تبیین الگوی جوان انقلابی در گام دوم انقلاب از دیدگاه مقام معظم رهبری، فصلنامه علمی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۲۹۳-۳۱۳.
۲۵. قاضی زاده، کاظم و طباطبائی، محمدعلی (۱۳۸۷)، جریان شناسی نفاق و بررسی انگیزه های آن در انقلاب نبوی از دیدگاه قرآن کریم، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال چهارم، شماره ۱۵، صص ۱۶۸-۱۳۹.
۲۶. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۲)، اخلاق اسلامی، قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
۲۷. مهروی، اصغر (۱۳۹۷)، نقش بصیرت دینی در عبور از فتنه ها با تاکید بر دیدگاه های مقام معظم رهبری، دوفصلنامه اندیشه شنانه ولایت، سال سوم، شماره ۷، صص ۹۹-۱۲۵.

Analyzing the solutions to deal with the phenomenon of hypocrisy in the model of Iranian Islamic progress with an emphasis on the teachings of Nahj al-Balagha

Abstract:

In some of his speeches, Hazrat Ali has mentioned the phenomenon of hypocrisy, which his society was severely affected by. He considers all his difficulties in dealing with agents, properties and people as hypocrites. One of the main obstacles of the Iranian Islamic development model has been the presence of hypocrites in the country's decision-making. What is hypocrisy in the model of Iranian Islamic progress with emphasis on the teachings of Nahj al-Balagheh? By using the theme analysis method with MAXQDA software, the researchers have conceptualized the data obtained from the statements of Imam Ali in Nahj al-Balagheh and based on these concepts, the primary themes include superiority, special privileges, undue superiority, , vigilance, insight, awareness, suspicion, doubt, hindering the progress of the work and disruption were counted. Then the themes of the organizer include superiority, special right, distinguishing, intentionality, insight, foresight, knowledge, suspicion, Hesitancy, disturbance and distortions were obtained. Finally, by combining and integrating the universal themes, five strategies for preventing classism, fighting privilege, increasing insight, fighting suspicion, preventing sabotage and betrayal were extracted.

Keyword:

The Teachings of Nahj al-Balagha, The Model of Iranian Islamic Progress Enlightenment, Suspicion, Hypocrisy